

Engellilere Uygulanan Sosyal Yardımlar*

Yrd. Doç. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ

Atatürk Üniversitesi, İİBF Fakültesi,
Çalışma Ekonomisi Bölümü
adnankucukali@atauni.edu.tr

Öz

Ülkemizde devlet eli ile yapılan sosyal yardımların büyük çoğunluğu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar aracılığıyla yapılmaktadır. Bu yardımlar birey, aile ve toplum refahını artırmak amacıyla dezavantajlı kesimler öncelikli olmak üzere tüm toplumu hedefleyen katılımcı anlayışla, adil ve arz odaklı bütüncül politikalar çerçevesinde oluşturulmaktadır. Engelli birey, önüne çıkan engellerin kaldırılması neticesinde olabildiğince hayatın her kesiminde var olabilmenin mücadelesini yapmaktadır. Sosyal devlet ise engellinin bu mücadelesine aktif veya pasif sosyal politikalar üreterek katkıda bulunan devlettir. Bu çalışmada, engelliler için uygulanan ve pasif sosyal politikalar kapsamında yapılan maddi yardımların yıllara göre nasıl bir gelişme gösterdiğinin Erzurum ili odaklı bir araştırması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Sosyal devlet, Sosyal politika, Sosyal yardım, Erzurum

Social Assistances Applied for Disabled People

Abstract

In our country the vast majority of social assistance done by the government is through subsidiaries of Ministry of Family and Social Policies. These assistances aim to improve the welfare of individual, family and community participants, giving precedence to the disadvantaged groups, targeting the entire community with a participatory consideration in a framework of fair, supply-oriented integrated policies. A disabled person is in a struggle of being in every part of life only in result of the removal of the obstacles facing him. The welfare state is a state, contributing to this struggle with the help of producing

* Bu makalenin bir kısmı Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi'nce düzenlenen 9. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur (30 Nisan-2 Mayıs 2015, Bodrum/Muğla).

active and passive social policies. In this study, a research is done by orienting Erzurum province, inquiry of how financial assistances applied for disabled in consideration of passive social policies improved by years.

Keywords: The disabled, Social government, Social policy, Social assistance, Erzurum

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü, engelli olma halini, “**yeti yitimi**” kavramı ile tanımlar. Örgüte göre engellilik; bireyin vücudunda duyuşsal, işlevsel, zihinsel ve ruhsal farklılıkları öne sürülerek; toplumsal veya yönetimsel tutum ve tercihler sonucu, yaşamın birçok alanında çeşitli derecelerde kısıtlama ve engellerle karşılaşabilmesi, durumunu ifade eder (Engelliler, 2015; WHO, 2014).

Bazı yeteneklerini yapamama durumu ile karşı karşıya kalan Engelli, kendisi için aşılması güç sorunların üstesinden gelerek içerisinde yaşadığı toplumda var olabilmenin zorlu mücadelesi içerisinde olan kişidir.

Yeti yetersizliği nedeni ile işlevleri kısıtlı olan yani bir takım bedensel veya ruhsal faaliyetlerini yerine getirmekte zorlanan bireyin bu durumu kazanması doğuş öncesi veya doğuş sonrasında söz konusudur. Gerçekte yeryüzünde yaşayan her canlı potansiyel olarak engellidir. Aynı şekilde bazı engellilerin engellik durumlarında zamanla iyileşme veya ortadan kalkma durumu söz konusu olabileceğinden, zamanla engellilik halinin kalkması veya minimize edilmesi de olasıdır.

Birçok ülkede engellilerin sayısı, engel durumu ve engellik yüzdesi gibi veriler, değişik nedenlerle sağlıklı tutulamamakta veyahut da tutulmamaktadır (Elwan,1999: 15-27). Küresel anlamda bugüne kadar yapılmış en geniş çaplı araştırma Dünya Sağlık Örgütü’nün yaptığı, 15 yaş ve üstü engelli bireylerin sayılarını belirlemeye yönelik Dünya Sağlık (World Health Survey) araştırmasıdır. 2010 yılında yapılan bu araştırmaya göre dünya engelli birey sayısı 785 milyon (%15,6) olarak belirlenirken, Küresel Hastalık Yükü (Global Burden of Disease) adlı farklı bir çalışma bu sayıyı yaklaşık 975 milyon (%19,2) olarak tahmin etmektedir (Sitere sources, 2011).

Türkiye İstatistik Kurumu ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından 2002 yılında Türkiye genelindeki engelli bireyleri belirlemeye yönelik yapılan araştırmada ise ülke nüfusunun %12,29’unun engelli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye nüfusunun, 2014 yılı itibari ile 77.695.904 olduğu göz önüne alındığında, 2015 yılında ülkemizde yaklaşık 9.500.000 kişinin engellilik haline sahip olduğu tahmin edilebilir. Bu rakam birçok Avrupa ülkesinin nüfusundan fazladır (TÜİK, 2002; Uşan, 2000: 557).

20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte gerek hükümetler gerek ulusal ve uluslararası örgütler, engelliliği insanlığın ortak sorunu olarak görme eğilimi içerisine girmişlerdir. Dünya genelinde 1 milyar engellinin olması ve yaşlanan dünya insanların engelli birey oranını giderek artırması, problemin göz ardı edilemeyecek kadar önemli ve büyük olduğunu ortaya koymuştur (UNICEF, 2011: 29).

21. yüzyılın modern toplumları, engellilerin hayata daha sıkı sarılmaları, temel insan haklarından yeterince yararlanabilmeleri ve her şeyden önemlisi, üreten ve mutlu bireyler olmaları doğrultusunda sosyal politikalar üretmenin uğraşı içerisindeyler (Blau, ve Abramovitz, 2003: 280-285).

1.Dünyada Engellilere Yönelik Politikaların Tarihi Gelişimi

Kapitalist Batı dünyasında ilk ciddi sosyal politikalar, 19. yüzyıl Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkar. Engellilere yönelik sosyal politikaların ortaya çıkıp gelişmesi ise I. Dünya Savaşı dönemlerine rastlar. I. Dünya Savaşı'nda engellilik türlerine göre özel eğitim tekniklerinin geliştirilmesi ve bu tekniklerden yararlanılması, öncelikli hedef olmuştur. I. Dünya Savaşı akabinde tıbbi ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri yoğunluk kazanmıştır. Bu süreç II. Dünya Savaşı'nın sonunda engellileri iş hayatına dâhil edebilme arayışlarıyla devam etmiştir (Seyyar, 2008). Zira I. ve II. Dünya Savaşları maddi ve manevi değerler bakımından oldukça büyük yıkımlara yol açmış ve mevcut engellilere milyonlarca yeni engelliler eklenmesine neden olmuştur(Gökmen, 2007: 1091-1092).

Avrupa ülkeleri, 1970'li yıllardan itibaren engellilik alanında hak temelli ve sosyal yurttaşlık esasına dayanan önemli kanuni düzenlemeleri gerçekleştirerek sosyal devlet olmanın gereğini yerine getirmişlerdir (UNICEF, 2011: 3).

Avrupa'da, 1970 öncesi dönemlerde engellilik konusunda medikal yaklaşım baskın, özel eğitim, tıbbi tedavi ve rehabilitasyon metodu hâkim idi. Geçen yıllar içerisinde medikal modelin, hem bakıma muhtaç engellilere, hem de işgücü niteliği taşıyan engellilerin ihtiyaçlarına yeterince cevap veremediği kanaatine ulaşıncaya, eğitim yoğunluklu sosyal model yaklaşımına doğru bir yöneliş gözlemlenmiştir (Seyyar, 2008).

Engellilerde görülen işsizlik ve yoksulluk gibi sorunların birçoğu, sosyal dışlanma neticesinde ortaya çıktığı anlaşılmış ve bu durum engellilerin bilinçlenmesine, örgütlenip hak arama yollarını etkinleştirmelerine sebebiyet vermiştir. Liberal toplumların rekabetçi ve çatışmacı özelliklerinden dolayı engellilik hakları hareketleri de, sosyal baskılara karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Engellilerin örgütlenmesi, engelli olmayan diğer bireylerin farkındalığını arttırmış ilerleyen zamanlarda, engelliler lehine yapılan kanuni

düzenlemelerin de sosyal model ekseninde gelişmesine sebep olmuştur (Seyyar, 2008; Abberly, 1987: 5-19).

ABD, Fransa, İngiltere, Almanya gibi gelişmiş ülkeler savaş sonrası toparlanan ekonomilerinin de etkisi ile savaşlar neticesinde bir hayli artan engelli nüfuslarına yönelik politikalarını belirleme ve engelli vatandaşlarını toplumsal hayatta daha aktif duruma getirebilmenin yollarını araştırdılar. Bu ülkeler engellilerin problemini ulusal düzeyden çıkarıp BM gündemine getirerek, engellilerin hayat kalitelerinin yükselmesi ve insanlık haklarının kazandırılması doğrultusunda uluslararası çaba sarf etmişlerdir (Gökmen, 2007:1092).

1948 yılında BM İnsan Hakları Bildirgesi, 1955 tarihli Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu Hakkında 99 Sayılı ILO Tavsiye Kararları ile başlayan, 1975 BM Engelli Hakları Bildirgesi ve 2008 yılında yürürlüğe giren BM “Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi” ile devam eden engellilerin hak arama mücadeleleri, bugün yetmiş yılını doldurmuştur.

Avrupa Konseyi Kararları ve Avrupa Birliği gibi dünya ülkeleri üzerinde etkili olan bölgesel örgütler de engellilerin daha iyi bir dünyada yaşayabilmelerinin zeminini oluşturabilme gayreti içerisinde. Tüm bu çalışmalar engellilerin ulusal ve uluslararası birçok alanda güvence altına alınmasına yol açmıştır.

Günümüzde engellilere hizmet veren belli başlı uluslararası kuruluşlar ve toplumsal örgütlerden bazıları şunlardır:

- **WHO-** (World Health Organization) Dünya Sağlık Örgütü.
- **UNESCO-** (United Nations, Education Science and Culture Organization-Inclusive Education) Birleşmiş Milletler, Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu-Kaynaştırma Eğitimi Kaynaştırma Eğitimi.
- **ILO-** (International Labour Organization-Disability Program) Uluslararası Çalışma Örgütü- Engelliler Programı: Engellilerin çalışma hayatında etkinliğini artırma, ekonomik bütünleşmesini sağlama programı.
- **UNESCAP-** (United Nations, Economic and Social Commission for Asia and Pacific) Birleşmiş Milletler, Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu, Asya Pasifik Engelliler On Yılı: Planlanan on yıllık sürecin engellilerin tam katılımı ve eşitliğini sağlamaya yönelik hedefe ulaşabilmesi için engelli bireylerin toplumla bütünleşebilmesine odaklanan bölgesel hareketleri ve kaynaştırmayı geliştirmeye yönelik tüm kalkınma programlarını kapsar.
- **DPI-** (Disabled Peoples International) Uluslararası Engelli İnsanlar. DPI'nın amacı engelli bireylerin haklarını tam katılım,

fırsat eşitliği ve gelişim konularında desteklemektir. DPI yarısından fazlası gelişmekte olan ülkelerden olmak üzere 110 üye ülkeye sahiptir.

- **RI-** (Rehabilitation International) Uluslararası Rehabilitasyon: Dünya çapında engellilerin ve ailelerinin adına, bireylere fırsat eşitliği yaratılması, engellilerin rehabilitasyonu ve engelliliğin önlenmesine yönelik çalışan ulusal ve uluslararası kurum, kuruluş ve organizasyonların oluşturduğu bir federasyondur.
- **HI-** (Handicap International): HI korunmaya muhtaç ya da engellerle karşılaşan bireylerin yaşam şartlarının iyileştirilmesine yönelik çoklu disiplinler yaklaşımlarla hazırlanan programları destekler. Handicap International yerel kapasitelerin güçlendirilmesi, gelişim ve bütünleştirici hareketlerin desteklenmesi ve yetisizliğe bağlı engellerin önlenmesine yönelik çalışmalara öncelik vermektedir.
- **WID-** (World Institute on Disability): Dünya Engellilik Enstitüsü: WID, engelli bireylerin toplumla tam olarak bütünleşmesi ve bağımsızlıklarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapan, kamu yararına çalışan bir kuruluştur. 1983 yılında Bağımsız Yaşam/Vatandaşlık Hakları Hareketi liderleri tarafından kurulan WID oluşturulan politikaların uygulanmasına yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.
- **EENET-** (Enabling Education Network): EENET dünya genelinde bir bilgi paylaşım ağı yolu ile marjinal grupların eğitimlerinde bütünlüğün sağlanmasını desteklemeye ve geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır.
- **GLADNET** (Info Base-Global Applied Disability Research and Information Network on Employment and Training): Gladnet Info Base de engelli bireylerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamına yönelik bilgiler, ulusal yasalar, programlar ve başarılı uygulamalar ve etkin stratejiler yer almaktadır.
- **IDDC-** (International Disability and Development Consortium): IDDC, 100 ülkede engellilikle ilgili çalışmaların geliştirilmesi için 14 uluslararası sivil örgütten oluşan özerk bir kuruluştur. IDDC'nin amacı işbirliği, bilgi ve uzmanlık paylaşımı yoluyla bireylerin haklarının etkin şekilde geliştirilmesidir.
- **EDF-** (European Disability Forum) Avrupa Engelliler Forumu: Avrupa Birliği düzeyinde engellilerin çıkarları için mücadele eden ve tüm

üye ülkelerden engellilere yönelik hizmet veren sivil toplum örgütlerin bir araya geldiği bir örgütlenmedir.

- (European Parliament of Disabled People) Avrupa Engelliler Parlamentosu:

Avrupa Engelliler Parlamentosu, engellilere yönelik örgütlerin temsilcileriyle diyalog içinde olarak bu doğrultuda yapılacak etkinliklere destek vermekle sorumludur (ÇSGB, 2015).

Gelişmiş ülkelerin himayesinde hizmet veren uluslararası örgütler; engellilerin yalnızca sağlık, rehabilitasyon, destek, yardım, çevre, eğitim ve istihdam gibi alanlarda problemlerinin ortadan kalkması için uğraşmaz, aynı zamanda uluslararası standartlar belirleyerek onların evrensel haklarını diğer ülkelere de deklare ederler.

2.Türkiye’de Engellilere Yönelik Politikaların Tarihi Gelişimi

Engelli nüfusun 10 milyona yaklaştığı bir ülkede engellilerin dışlanması veya toplumsal hayatın dışına itilmesi her şeyden önce insan kaynaklarının rasyonel yönetilememesi anlamına gelir. Engellilerin tamamı olamasa da büyük bir kısmı devamlı tüketen ve hizmet bekleyen bir topluluk olmaktan çıkarılıp, bir şekilde üreten, topluma ve ekonomiye katkısı olan kişiler haline getirilebilirler. Arzu edilen bu tablonun, meydana getirilebilmesi için engellilere yönelik ulusal ve uluslararası sosyal politikaların oluşturulması, çağdaş dünyanın gerisinde olan yasal mevzuatın revize edilmesi üzerinde çaba gösterilmesi gereken bir husustur (Bilgin, 2000: 30-38).

Milli politikaların temel esaslarının somut olarak belirlenmesine yardımcı olacak Özürlüler Yüksek Kurulu da devletin inisiyatifi ile oluşturulmuştur. Kamunun engellilere yönelik düzenlemeleri engellilik bilincinin artmasına engellilerin örgütlü topluluklar haline gelmesinde katalizör görevi yapmıştır (Seyyar, 2008).

1951 yılı, ülkemizde engellilere yönelik sosyal politikaların oluşumunda yöntem değişikliği anlamında bir dönüm noktasıdır. 1950’li yıllara kadar engellilere ilişkin sürdürülen faaliyetler, daha ziyade tıbbî bakım olarak devam ettirilirken, işin eğitim ve rehabilitasyon boyutu ihmal edilmiştir. 1951 yılında temel politika değişikliğine gidilerek çıkarılan bir yasa ile daha önce Sağlık Bakanlığı’na bağlı olan özel eğitim hizmetleri MEB’e devredilmiştir. Bu durum engellilerin tıbbi bakımdan ziyade eğitimle rehabilite edilmesine ve topluma kazandırılmasına yönelik çalışmaların önünü açmıştır (Özgökçeler ve Alper, 2010: 41).

Türkiye, engelli dostu sosyal politikalarını batı dünyasına göre 20-30 sene gecikmeli olarak başlatabilmiştir. Gerçi 1976’da çıkartılan 2022 sayılı

Kanun, işsiz engellileri ve 65 yaş üzerindeki yaşlıları, belirli bir gelire kavuşturmaktaydı. Ancak buradan elde edilen gelir, sosyal ihtiyaçlara cevap vermekten çok uzak idi. Batı dünyası, sosyal model ekseninde oluşturulan kurumsal yapılarıyla engelli sorunlarına çoktan çözüm bulmuşken Türkiye, millî engelliler politikalarını belirlemek üzere Başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı'na ancak 1997 yılında kavuşabilmiştir (Seyyar, 2008).

Engellilere yönelik etkin sosyal politikaların belirlenip hayata geçirilmesi adına, 1999 yılında Türkiye'de ilk kez "I. Özürlüler Şurası" gerçekleştirilmiş ve engelliler kanununun çıkarılması kararlaştırılmıştır. İlk kanun taslağının içerik olarak medikal modele daha yakın olduğu görülür. Engellilere dönük kanuni hakların belirlenmesi ile ilgili taleplerin gün ışığına çıkması ile bu alanda sosyal politikaların şekillenmesi de mümkün olmuştur. 2005 yılında gerçekleştirilen II. Özürlüler Şurası ise, "Özürlüler ve Yerel Yönetimler" ana temasıyla Özürlüler Kanunu'nun çıkmasını hızlandırdığı gibi, merkezi ve yerel yönetimlerin engelli dostu sosyal politikaları belirlenmesine de yardımcı olmuştur (Seyyar,2008).

2005 tarih, 25868 sayılı Engelliler Hakkındaki Kanun, ülkede engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek, doğuştan sahip oldukları onur ve saygıyı güçlendirerek, toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak amacı ile kaleme alınmış oldukça modern ve kapsamlı bir yasadır.

Türkiye son yıllarda engellilerin toplum ile bütünleşmesi ve insan onuruna yakışan şartlarda yaşamlarını devam ettirmeleri adına ciddi düzenlemeler ve eylem planları yapmış, bu planları gereğince finanse ederek ülke genelinde uygulanır hale getirmiştir.

Türkiye'de engellilerin yasal mevzuatla elde ettikleri pozitif kazanımlardan bazıları şunlardır; Belediye, Devlet Demir Yolları ve Türk Hava Yolları'na ait toplu taşıma araçlarından ücretsiz veya indirimli olarak yararlanabilmektedir. Belediye ve Devlet tiyatroları gösterilerini ücretsiz izleyebilmektedir. Kullandıkları araç ve gereçler, il-ilçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından karşılanabilmektedir.

Türk İmar Mevzuatına ulaşılabilirlikle (fiziksel engellerin kaldırılmasıyla) ilgili hükümler eklenmiş, başta kamusal alanlar olmak üzere yapılaşmada engellilerin ulaşılabilirliği göz önüne alınması kanuni bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Sürücü belgesine sahip olan engelliler yurt içinden aldıkları özel tertibatlı otomobillerde, katma değer vergisi indiriminden yararlanmakta ve taşıt alım vergisinden muaf tutulmaktadırlar. Kurumlarca engelli vatandaşlarımıza ayrılan boş devlet memuru kadroları için her yılın Nisan-Mayıs, Temmuz-Ağustos veya Ekim-Kasım dönemlerinde sınav açılmakta, bu kadrolara yalnızca engelliler alınmaktadır. Yine engelli

vatandaşlar için aktif istihdam politikaları kapsamında Türkiye İş Kurumu, Halk Eğitim Merkezleri, Mesleki Eğitim Merkezleri, Özel Dershaneler, Belediyeler ve engellilerle ilgili dernek ve vakıflar tarafından meslek edindirme kursları açılmakta ve engellilerin nitelikli işgücü haline getirilmesine çalışılmaktadır (sosyalhizmetuzmanı, 2015).

Yaşlılığında engelli olma hali olarak kabul edilmesi durumunda Türkiye Cumhuriyeti'nin engelli ve yaşlılar için sağladığı yardımları altı başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar: Yaşlılık aylığı, engelli aylığı, bakıma muhtaç engelli aylığı, evde bakım hizmetleri, engelli yakını aylığı ile illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklar bünyesinde faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile yapılan yardımlardır.

2.1 Türkiye'de Engellilere Yapılan Maddi Yardımlar

Sosyal yardımlar doğrudan kamu kaynaklarından finanse edilen uygulamalarla karşılanabildiği gibi gönüllü birey ya da kuruluşların toplumsal duyarlılıkları neticesinde ortaya koydukları imkânlarla da yapılabilir (Buğra, 2008: 130-131).

Tarih boyunca maddi yardımlar bireylerin inançları doğrultusunda şekillenmiş ve ekseriyetle gönüllülük esasına dayalı olarak devam etmiştir. Ancak bireyselliğin ve egosantrik düşüncenin ön plana çıktığı günümüz toplum biçimlerinde dezavantajlı ve muhtaç kesimlerin ihtiyaçlarını karşılamak ancak kurumsal yardımların varlığı ile mümkün olabilmektedir.

Doğrudan kamu kaynaklı, kapsamı belirgin ve modern nitelikli güçlü sosyal yardımlar oluşturmak ve bunları ihtiyacı olan vatandaşlarına ulaştırmak ise sosyal devlet olmanın bir gereği ve Anayasal birer zorunluluktur (Giritli, Bilgen ve Akgüner, 1998: 24).

Sosyal devletin görevi; sosyal adaleti, sosyal refahı ve sosyal güvenliği sağlamaktır. Toplumda sorunlu ve muhtaç kişilere, maddi ve manevi destek ve danışmanlık hizmetleri sunmak, sosyo-ekonomik yönden zayıf olan insanların sosyal ve ekonomik durumlarını iyileştirmek, engelliler gibi yeterli kaynaklara ulaşmada problem yaşayan kesimlerin ulaşılabilirliğini temin etmek sosyal devletin temel görevlerindendir (TCCB, 2009: 45).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası devletimizi sosyal devlet olarak tanımlamaktadır. Sosyal devlet kendisini sosyal yardım ve harcamaları ile gösterir. Bir ülkenin gayri safi yurtiçi hâsılası içindeki sosyal yardımların payı, o ülkenin ihtiyaç sahibi kişi ve guruplara bakışının/yardımlarının bir aynasıdır.

Engelliye yardımı asli devlet görevleri arasında yasal bir yükümlülük olarak kabul eden Türkiye, özellikle son yıllarda maddi yardımların içeriği ve tutarında büyük hamleler gerçekleştirmiş yardımlar yıllar içerisinde sürekli bir artışı da beraberinde getirmiştir.

Türkiye'nin 2014 yılında toplam sosyal yardım harcamaları 20.393.993 (Bin TL)'ye ulaşmıştır. Sosyal yardımların GSYİH içindeki payı ise % 1,38'i bulmuştur. Sosyal yardımların, pozitif yönde düzelmesi olumlu bir gelişme göstermesine karşın, Türkiye'nin sosyal yardımlar için belirlediği bütçesi OECD ülkeleri ile kıyaslandığında durumun pek de iç açıcı olmadığı görülmektedir. **OECD ülkelerinde sosyal yardım bütçesinin GSYİH'ya oranı (ortalama) %4,7 iken, son 10 yılda 3 kat artmasına rağmen Türkiye'deki gelinen durum %1,38'dir** (SGB, 2015).

2015 yılına gelindiğinde, Türkiye'de sosyal yardımlardan yararlanan hane sayısı 3 milyonu aşarak mutlak yoksulluk sınırı olan kişi başı günlük harcaması, cari satın alma gücü paritesine (SGP) göre 2,15 doların altında kalan fert oranı %0.06'ya gerilemiş değişik bir ifade ile ülkede mutlak yoksul kalmamıştır. Yine aynı şekilde kişi başı günlük harcaması, cari satın alma gücü paritesine (SGP) göre 4,30 doların altında kalan fert oranı %2.06'da kadar düşmüştür (sgb, 2015).

Sosyal yardımlar başlığı altında yapılan yaşlılık ve engelli maaşları 2002-2015 yılları arasında 271.255 kişiden 687.755'ye ulaşmış Türk Lirası cinsinden 2002 yılında ülkede yapılan toplam 75.000 TL olan yaşlılık ve engellilik maaşı 2014 yılı sonunda 3.735.000.000 TL'yi aşmıştır (sgb, 2015).

Engelli bireyin bu devlet yardımlarından yararlanabilmesinin ön koşulu ise "muhtaç olma" durumudur. Türkiye, %40 ve üzeri engeli bulunan ve muhtaç durumda olan vatandaşlarına, 3 aylık dönemler halinde ödenen 2022 aylığı olarak adlandırılan yardımı yapmakta, bu bireylere belli periyotlarda maaş vermektedir. Söz konusu maaşın 2015 yılı için belirlenen tutarları şu şekildedir:

Tablo 1.01.01.2015-30.06.2015 Tarihleri Arasında Muhtaç Durumda Olan Engellilere Ödenen Üç aylık Maaş Tutarları

Yaşlılık Aylığı	437, 43 TL	1 aylık miktar: 145,81 TL
Engelli (% 40-69) Aylığı	874,87 TL	1 aylık miktar: 291, 62 TL
Bakıma Muhtaç Engelli Aylığı (% 70 ve üstü)	1312,30 TL	1 aylık miktar: 437, 43 TL
18 Yaş altı Engelli Yakını Aylığı	874,87 TL	1 aylık miktar: 291, 62 TL

Kaynak: <http://www.engellilersitesi>, 2015

Engellinin muhtaç olduğunun tespiti ailede kişi başı düşen aylık gelirin belirli bir limitin aşağısında olması ile mümkün olur. Muhtaçlık sınırı tutarları; 01.01.2015-30.06.2015 döneminde geçerli olmak üzere 286,32 TL, 01.07.2015-31.12.2015 dönemlerinde ise 303,47 TL olarak belirlenmiştir. Muhtaçlık durumu belirlenirken engellinin ailesinde kişi başına düşen gelirin bu üst sınırları aşmamasına dikkat edilir (sgb, 2015).

Tablo 2: 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Engelli Maaşı Alan Engelli Birey Sayısı Ayrılan Kaynak Miktarı ve Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Bakama Muhtaç Engelli (%70 ve Üzeri)		Engelli (%40-%69)		Engelli Yakını Aylığı (18 Yaş Altı)		Silikozis	
	Kişi Sayısı	Tutar (Milyon TL)	Kişi Sayısı	Tutar (Milyon TL)	Kişi Sayısı	Tutar (Milyon TL)	Kişi Sayısı	Tutar (Bin TL)
2014	268.038	1.259	332.432	1.069	87.084	262	201	1.155
2013	225.457	1.089	300.242	984	64.445	241	197	1.477
2012	201.670	847	298.617	848	59.517	167	200	1.251
2011	187.711	689	293.141	753	59.558	145	153	305
2010	168.559	616	290.558	728	55.727	151		
2009	142.288	565	275.028	632	44.541	141		
2008	114.518	396	255.990	581	28.631	91		
2007	92.904	299	239.110	516	8.877	26		
2006	82.891	159	233.910	377				
2005	84.072	88	243.519	251				
2004	79.811	53	220.600	149				
2003	72.805	48	204.332	136				
2002	68.598	19	193.780	56				

Kaynak: <http://sgb.aile.gov.tr>. 2014 Faaliyet Raporu

Tablo 2’de Türkiye genelinde 2014 yılında engelli yakınları dâhil olmak üzere engelli maaşı alan birey sayısının 687.775 ye ulaştığı gösterilmektedir. Diğer bir ifade ile 2002 de maaş alan engelli sayısı 2014 yılı birey sayısının göre %38,1’lik kısmını oluşturuyordu. Böylelikle 2002-2014 yılları arasında engelli maaşı alan bireylerin oranlarında yaklaşık 3 katlık bir artış sağlanmıştır.

Tablo 3: 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yaşlılık Maaşı Alan Birey Sayısı.

Yıllar	Yaşlı (65 Yaş Üstü)	
	Kişi Sayısı	Tutar (Milyon TL)
2014	629.590	1.009
2013	632.407	1.009
2012	668.351	1.046
2011	797.426	1.055
2010	848.826	1.059
2009	859.516	1.027
2008	867.035	948
2007	903.283	914
2006	927.077	747
2005	938.677	664
2004	792.046	585
2003	770.204	551
2002	746.468	234

Kaynak: <http://sgb.aile.gov.tr>. 2014 Faaliyet Raporu

Yaşlılık, engellilik türlerinden birisidir. 2022 sayılı Kanun kapsamında Yaşlılık ve Engelli maaşı alan hak sahibi sayısı 2014 yılında 1.300.337 kişiye ulaşmıştır.

Maddi yardımların dışında ayrıca engelliler için tüm illerde Rehberlik ve Araştırma Merkezleri bulunmakta ve engelli çocuğu olan aileler buralara başvurarak çocukları hakkında ücretsiz danışmanlık hizmeti alabilmektedir. Türkiye’de 500’ü aşkın özel eğitim okulu özel eğitim ve rehabilitasyon kurumu faal olarak çalışmakta engellilerin eğitimi ve rehabilitasyonu için hizmet vermektedirler (sosyalhizmetuzmanı, 2015).

2.2Erzurum’da Engellilere Yapılan Maddi Yardımlar

Dünyada ve Türkiye’de engelli bireylerin yoğun olduğu bölgeler sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bölgelerdir. Örneğin TÜİK verilerine göre ülke genelinde %12,29 engelli bulunurken bu rakam Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde oransal olarak artmaktadır. Türkiye, aktif istihdam politikaları ile engelli bireylerin kamu ve özel sektör kuruluşlarında yeni istihdam alanlarını açmanın, emek arz ve talebinin kurumsal yapılar aracılığı ile olabildiğince canlandırılması doğrultusunda etkin düzenlemeler yapmaktadır.

Engelli çalıştırmakla yükümlü işyerlerinde işçi olarak çalışan engelli birey sayısı 2008 tarihinde 66.363 iken 2014 yılında 95.128 olmuştur. 6 yıl süre içerisinde çalışan engelli sayısının %69.7 oranında artması düzenlenen politikaların başarılı olduğunu göstermektedir.

Devlet Personel Başkanlığı'nın Haziran 2014 verilerine göre kamuda 7 bin 473'ü kadın, 26 bin 615'i erkek olmak üzere 34 bin 88 engelli memur çalışmaktadır. Erzurum'da istihdam edilen engelli memur sayısı ise, 516'dır. Erzurum'da kamuda istihdam engelli birey sayısı, Türkiye toplamının %1.51'ine denk gelmektedir.

Pasif istihdam politikaları kapsamında işsizliğin neden olduğu sosyal sorunları ve engelli işsizlere asgari düzeyde de olsa bir ekonomik güvence sağlamaya yönelik ekonomik destek programlarında da ciddi anlamda iyileştirmeler gözlemlenmektedir. Erzurum doğuda sürekli göç veren nüfus azalması yaşayan bir ildir. Şehir özellikle son on beş yıl artan bir oranda göç vermekte bu durum sosyal yardım alanların oranlarını da etkilemektedir.

Tablo 4: 2014 Yılı İtibari İle Erzurum'da Engelli Maaşı Alanların Toplam Nüfusa Oranları

	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı (%)	Engelli aylığı	Engelli maaşı alanların nüfusa oranı
Erzurum	766729	-14,8	3980	0,5

Kaynak: <http://sgb.aile.gov.tr>. 2014 Faaliyet Raporu

Doğu Anadolu Bölgesinin nüfus olarak ikinci, ekonomik büyüklük olarak birinci büyüklükteki kenti Erzurum olmasına rağmen, şehir son 15 yılda merkez nüfusu kadar (yaklaşık 300 bin) büyükçe bir nüfusu göç vermiş ve vermektedir. Ancak şehir nüfusundaki bu 1/3'lük azalma engelli yardımı alan bireylerin sayılarında bir azalmaya neden olmadığı gibi maaş alanların oranlarda bir artış da söz konusudur.

Erzurum ilinde Ulusal Engelliler Veri Tabanına kayıtlı sağlık raporu bilgileri bilinen engelli sayısı 16.291'dir (TBMM, 2013). Ancak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Erzurum il Müdürlüğü'nün 3 Aralık 2013 verilerine göre; il genelinde 146.827 engelli birey bulunmaktadır. Bu rakam 766.729 olan Erzurum il nüfusunun %19.14'ne karşılık gelmektedir. 2007 yılında uygulamaya konan ve halen devam etmekte olan evde bakım hizmetinden yararlanan engelli birey sayısı ise 7433'dür.

Tablo 5. Erzurum’da Engelli Bireylerin Evde Bakım İstatistikleri

Yıl	Yararlanan Engelli Kişi Sayısı	Toplam
2008	884	1010
2009	901	1911
2010	912	2823
2011	1070	3893
2012	980	4873
2013	1052	5925
2014	1226	7151
2015	282	7433
Genel Toplam		7433

Kaynak: www.aile.gov.tr/faaliyet_raporu, 2013

Tablo 5’deki veriler, 2007 yılından sonra uygulaya konan evde bakım hizmetlerini göstermektedir. 2007’de Erzurum’da 884 engelli birey bu hizmeti alırken 2005 yılında hizmet alan engelli sayısı 7433’e ulaşmıştır.

Tablo 6. Erzurum’da Engellilerin Özel bakım İstatistikleri

ERZURUM AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR İL MÜDÜRLÜĞÜ ÖZEL BAKIM MERKEZİ İSTATİSTİK RAPORU		
Yıl	Yararlanan Engelli Kişi Sayısı	Toplam
2007	0	0
2008	0	0
2009	23	23
2010	85	108
2011	50	158
2012	52	210
2013	61	271
2014	38	309
2015	4	313
Genel Toplam:		313 Engelli

Kaynak: www.aile.gov.tr/faaliyet_raporu. 2013

1980’li yıllar ile birlikte aldığı göç oranından ziyade diğer illere göç veren Erzurum ili engelli bireylerin sayılarındaki azalmayı da beraberinde getirmektedir. Şehir nüfusu 1985-1990 yıllarda 736 bin, 1995-2000 yılları arasında 825 bindir. Aradan geçen 20 yıl içerisinde, 2014 yılında şehir toplam

nüfusu 763.320'ye gerilemiştir. Şehrin genel nüfusundaki azalmaya rağmen engellilere yönelik hizmetlerde herhangi bir düşüş gerçekleşmemiştir.

Sonuç ve Öneriler

I. ve II. Dünya Savaşları akabinde, ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda büyük yara almış olan Avrupa ve ABD, 1945 sonrası var olma ve yeniden inşa süreci içerisine girmişlerdir. Diğer taraftan savaşlar nedeni ile mevcut engelli vatandaşlarına milyonlarcasını ilave eden gelişmiş ülkeler, engelli bireylerini rehabilite etme, tedavi edebilme uğraşısıyla 1970'lere kadar engelliliği, medikal (tıbbi) yollarla tedavi edilebilir bir hastalık gibi algıladı ve bu doğrultuda tıbbi müdahalelerle engelliliği ortadan kaldırmaya çalıştı. Bu yöntemde bireyin normal yaşama dönebileceği ya da mümkün olduğunca yaklaşabileceği düşüncesi hâkimdi. Hatta bu düşüncede birey sakat ve arızalı olarak görülüyor tedavi ile eski sağlığına kavuşması arzu ediliyordu.

Engellileri ikinci sınıf, yardıma-bakıma muhtaç, bağımsız olarak kendi yaşamını sürdüremeyen ve korunmaya gereksinimi olan bireyler olarak kabul eden ve onları “patolojik” bir vaka olarak ele Medikal modelden beklediği verimi elde edemeyen gelişmiş ülkeler, 1970'li yıllardan itibaren model değişikliğine gitmiştir. Engellilikle ilgili olarak hak temelli ve sosyal yurttaşlık esasına dayanan önemli kanuni düzenlemeler gerçekleştirerek eğitim yoğunluklu sosyal model yaklaşımına doğru bir yöneliş gözlemlenmiştir

Türkiye engellilerin ulaşılabilirliklerini artırma, onları sosyal hayatın içinde etkin bir konuma ulaştırma adına ulusal eylem planları yapmakta ve bu planları hızla uygulama konusunda ciddi çapalar göstermektedir. Türkiye yalnızca engellilerin yaşam standartlarını düzeltmek amacı ile bir takım hukuksal düzenlemeler yapmakla kalmıyor, bu düzenlemelerin başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere ülke çapında uygulanır olması için aktif denetlemeleri yetkili mercileri aracılığıyla yerine getirmeye çalışıyor.

Türkiye Cumhuriyetinin temel niteliklerinden birisi sosyal devlet olmasıdır. Sosyal devlet, engellilerin ve yaşlıların her türlü engel, ihmal ve dışlanmaya karşı toplumsal hayatta ayrımcılığa uğramadan, topluma etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamayı asli görevleri olarak kabul eder.

Ancak yapılan araştırmalar gerek kamuda gerek özel sektörde sosyal devlet olmanın gereği olarak engellilerle ilgili birçok düzenlemeyi hayata geçiren Türkiye'nin denetleme ve Dünya Engelliler Standardı olarak belirlenmiş standartları uygulama noktasında oldukça yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye 2002-2015 yılları arasında genel bütçesinde, diğer kamu harcamalarına nispeten sosyal yardımlara ortalama 3 kat daha fazla pay ayırarak, sosyal yardımların etkinliğinde oldukça büyük hamleler yapmıştır. Örneğin, Erzurum şehri son 15 yılda merkez nüfusu kadar (yaklaşık 300 bin) büyükçe bir nüfusu göç vermiş olmasına nüfus sayısı düşmesine rağmen, sosyal yardım alan engelli birey sayısı 2 kat artışla 2014 yılında 687.775 bine ulaşmıştır. Muhtaç durumda olan engelli ve yaşlı bireylere yapılan yardımlar için aktarılan yıllık tutarı ise yaklaşık 2. 2 milyar liraya ulaşmıştır.

Türkiye’de son yıllarda ülke genelinde yapılan tüm sosyal yardım çeşitlerinde gözle görülür iyileştirmeler olmuştur. Ancak gelişmiş Batı ülkelerinin vatandaşlarına genel bütçelerinden ayırdıkları yardım oranlarına ulaşılabilmesi için mevcut yardımları 2 kat daha arttırmak bile yeterli olmayacaktır.

Kaynakça

- Abberley, P. (1987). The concept of oppression and the development of a social theory of disability, handicap and society, 2,1, 5-19.
- Bilgin, K.U. (2000), “Özürülülerin Çalışma Hayatındaki Sorunları ve Çözüm Önerileri”, Kamu - İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Kamu İşletmeleri İşverenleri Send., Ankara-Temmuz 2000, C.5, S.4, s.21-38.
- Blau, J. & Abramovitz, M. (2003). Social Welfare Policy, New York, Published by Oxford University Press, Inc. 198 Madison Avenue.
- Buğra, A. (2008), Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇSGB, (2015). Özürülülere hizmet veren sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar, Erişim tarihi: 26.02.2015, <http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/cgm.portal?page=oz&id=4>.
- Engelliler sitesi, (2015). Erişim tarihi: 02.03.2015. <http://www.engellilersitesi.com/haber/76637/>.
- Engelliler, (2015). Engellilik nedir? Erişim tarihi: 02.03.2015. <http://engelliler.gen.tr/f43/engellilik-nedir-26889>.
- Giritli, İ. Bilgen, P. ve Akgüner, T. (1998). İdare Hukuku I, İstanbul: Der Yayınları.

- Gökmen, F. (2007). “Türkiye’de Özürlü Haklarının Gelişimi”, Erişim tarihi: 03.09.2015. <http://www.dezavantaj.org/index.php/aratirmalar/8-engelli/288-tuerkiyede-oezuerlue-haklar-nn-gelisi-mi>.
- Özgökçeler, S. ve Alper, Y. (2010). “Özürlüler Kanunu’nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi”, Erişim tarihi: 26.02.2014. <http://www.berjournal.com/ozurluler-kanunu%E2%80%99nun-sosyal-model-acisindan-degerlendirilmesi>.
- Özürlü hakları, (2010). Özürlü Hakları, Erişim tarihi 11.11.2014. <http://www.sosyal hizmetuzmani.org/ozurluhaklari2.htm>
Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 4 (2): 1085-1106.
- Seyyar, Ali. (2008). “Sosyal Siyaset Ekseninde Yerel Özürlüler Politikası Özürlü Dostu Yerel Sosyal Politikalar”, Erişim Tarihi: 05.01.2015 http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yerel_ozurluler_politikasi.htm.
- SGB, (2015). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2014 Yılı Faaliyet Raporu, Erişim tarihi: 26.02.2015. [http://sgb.aile.gov.tr/data/54f1fc41369dc5920c515f67/aspb-faaliyetraporu 2014](http://sgb.aile.gov.tr/data/54f1fc41369dc5920c515f67/aspb-faaliyetraporu%202014).
- Siteresources, (2011). Dünya Engellilik Raporu, Erişim tarihi: 26.02.2015. <http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiciOzeti>
- TBMM, (2013). Erzurum’da Engelli Birey Sayısı, Erişim Tarihi: 12.04.2015. <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-25260sgc.pdf>
- TCCB, (2009). T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Araştırma ve İnceleme Raporu, Erişim Tarihi: 10.04.2015. <https://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk29>.
- TÜİK,(2002).Özürlülük Oranı, Erişim Tarihi: 12.04.2015. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017
- UNICEF, (2011). World Report on Disability 2011, Erişim Tarihi: 12.04.2015. http://www.unicef.org/protection/World_report_on_disability_eng.pdf
- Uşan, M. F., (2000), “Özürlüler de İnsan: Özürlülere de İnsan Hakları”, Türkiye’de İnsan Hakları, Ankara: TODAİE. Yay.